

Dossier de premsa

Exposició
“Els fonaments de l’auto-
govern. Arxiu Montserrat
Tarradellas i Macià”

Diputació
Barcelona

La Diputació de Barcelona presenta l'exposició "Els fonaments de l'autogovern. Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià", que explica la increïble història d'un dels patrimonis documentals més importants de Catalunya fins a l'actualitat. A través d'un acurat recorregut que inclou la recreació del despatx, amb els arxivadors originals del president Tarradellas, el visitant podrà veure documents, peces i objectes personals de gran valor i, a la vegada, fer-se seu un patrimoni que, a través de milers de pàgines, constata com es va conformar l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.

La mostra està dividida en diferents àmbits, permetent al visitant descobrir amb detall un patrimoni de peces úniques, com ara la caixa que contenia l'urna que va preservar el cor galvanitzat del president Macià. Comissariada per l'historiador Joan Esculies.

Exposició "Els fonaments de l'autogovern. Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià". Recreació del despatx del president Tarradellas. Imatge: Judit Contreras/Diputació de Barcelona.

Un arxiu viu

L'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, custodiat per la comunitat cistercenca del monestir de Poblet, acull més de dos milions de pàgines de documentació que tracen una línia de continuïtat entre la Generalitat de Catalunya establerta l'any 1931 i la institució recuperada el 1977. El president Josep Tarradellas va conservar i ampliar el fons per tal que el seu testimoni esdevingués un llegat monumental per a les generacions futures.

La Diputació de Barcelona ha emparat i finançat, en part, el seu funcionament des dels seus inicis atès que Josep Tarradellas, en retornar, va presidir la Generalitat i, també, la Diputació (1977-1980). La corporació ja va rememorar aquest fet fa 5 anys amb l'exposició "La legitimitat d'una doble presidència" i ara, continuant amb aquesta voluntat de divulgació, presenta com es va configurar l'Arxiu i quin periple van seguir els documents que el van fer possible.

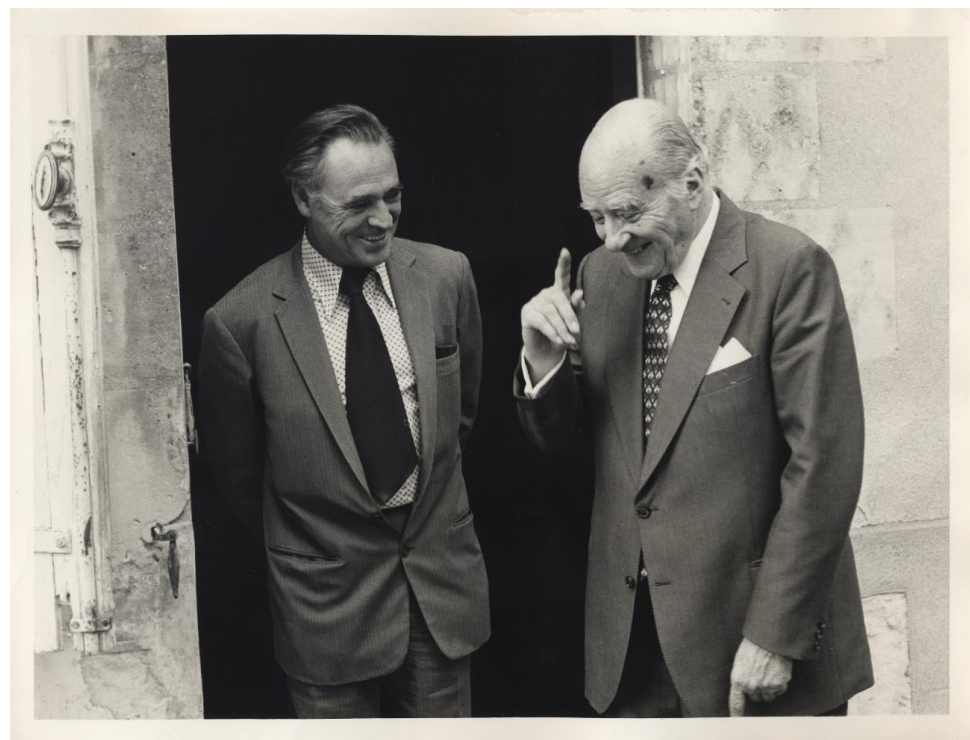
El gruix de la documentació que conforma l'Arxiu va arribar a Catalunya l'agost de 1981 procedent de Tours. Fa, per tant, més de 40 anys de l'inici de la seva creació; després que es formalitzés la seva constitució el març del 1980. A dia d'avui el fons es continua ampliant amb noves donacions i, quatre dècades després, Poblet s'ha convertit en un punt ineludible per als investigadors que centren la seva recerca en els períodes de la Segona República, la Guerra Civil, l'Exili i la Transició.

Escriure un arxiu

Fruit de l'activitat professional, i sobretot política, Josep Tarradellas va escriure i rebre milers de cartes. Al seu fons n'han romàs 140.000, de les quals 93.000 corresponen a l'època de l'exili, entre els anys 1939 i 1977. Les cartes van creuar-se amb 18.370 corresponents de tot àmbit i moment, la qual cosa en palesa l'abast.

Tarradellas escrivia cartes a mà o a màquina a la seva residència de Saint-Martin-le-Beau, a prop de Tours, amb el suport del seu secretari, Lluís Gausachs. Com que Gausachs residia als afores de París, a gairebé 250 km al nord, Tarradellas preparava un esborrany o dictava la lletra en una casset que després li enviava o lliurava quan anava a la capital francesa. Aleshores el col·laborador la passava a màquina amb el paper i el segell de la Generalitat de Catalunya i, en funció de la urgència i la importància, l'enviava a destí o bé la retornava al president perquè hi fes una darrera repassada abans que ell mateix, o algú de la seva família, en fes la tramesa. En aquest cas, Tarradellas prenia precaucions: es desplaçava a altres pobles de la Turena per repartir els lots de cartes, i no ho feia mai des de Saint-Martin per no posar sobre la pista les autoritats franquistes si la correspondència anava adreçada a Catalunya.

Així mateix, els seus corresponents habituals sabien que la resposta l'havien d'adreçar a Saint-Martin-le-Beau, però sempre a un destinatari de cognom amb reminiscència espanyola com ara Gómez, Ruiz o González. D'aquesta manera, el carter de la població, al corrent del nom en clau, sabia a quina casa l'havia de lliurar o per a qui guardar-la.

El president Tarradellas i Lluís Gausachs sortint de la casa de Clos de Mosny (Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià)

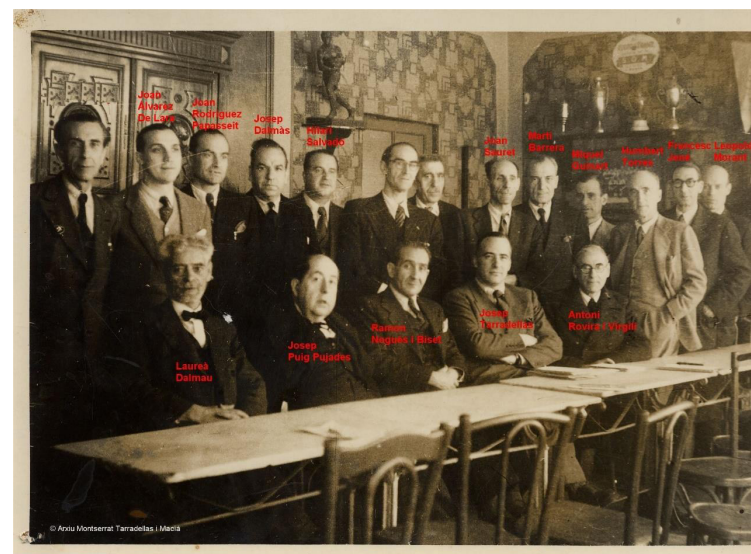
El fil de la continuïtat

L'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià conserva un fons notable de documents que permeten resseguir la vida institucional de la Generalitat de Catalunya contemporània. Aïllats, semblen papers d'una història inconnexa, però posats l'un darrere l'altre evidencien el fil de continuïtat que va dels anys trenta del segle XX als anys vuitanta, i que enllaça amb l'actualitat.

De Barcelona a París passant per la Costa Brava explica el camí de la documentació que es va voler conservar després que el gener del 1939, i davant l'avançada de l'exèrcit franquista, alguns funcionaris de la Generalitat cremessin els documents que podien ser compromesos. Les caixes d'arxiu que es van voler conservar es van carregar en camions i quan el president Lluís Companys va donar l'ordre al seu govern i als diputats del Parlament d'evacuar la ciutat, aquest carregament va ser conduït a la frontera amb França. No se sap si els documents van passar per Girona i Figueres camí de la Jonquera o bé si, com l'executiu català, van fer etapa a Mas Perxés. Josep Tarradellas, sempre molt pendent i interessat a preservar la documentació, va responsabilitzar-se'n. L'aleshores conseller de Finances va creuar la frontera el 5 de febrer pel coll de Lli junt amb el president Companys. D'allà es va dirigir a Perpinyà i després va anar a retrobar-se amb la seva família, de manera breu, a Saint Raphaël, entre Saint Tropez i Canes, a la Costa Brava. El camió o els camions amb la documentació i altre material de la Generalitat sembla que van seguir aquest trajecte amb ell, com també en el que va fer quan va marxar cap a París.

A l'exili, la Generalitat de Catalunya va establir l'oficina principal a París. La documentació dels governs de Francesc Macià i de Lluís Companys, generada a Barcelona, va guardar-se a la capital francesa des de les acaballes de l'hivern del 1939. A partir d'aquest moment va engruixir-se amb els documents produïts per la Generalitat a l'exili. D'altra banda, Josep Tarradellas comptava amb la documentació de la seva trajectòria personal i professional dels anys vint i trenta. I, així mateix, de tot el fons d'arxiu i la correspondència que generava com a secretari general d'ERC, càrrec que ocupava des del 1938.

El material existent, doncs, i el de nova factura també, va romandre a París fins a inicis de juny del 1940. Amb la Segona Guerra Mundial en marxa i l'avanç imparable de l'exèrcit nazi al nord de França, l'exili republicà va veure com s'enfosquia el seu horitzó. Davant la imminència de la caiguda de París, el dia 14, la plana major de dirigents i polítics van desplaçar-se cap al migdia francès. Aleshores Josep Tarradellas va endur-se la documentació cap a Saint-Martin-le-Beau, 250 quilòmetres al sud de París. En aquesta localitat propera a Tours, al departament d'Indre-et-Loire, a la Turena, al setembre del 1939 havia comprat la finca Clos Mosny, on s'havien instal·lat els seus pares, Salvador Tarradellas i Casilda Joan.

En bidons de benzina sota la neu. Saint-Martin-le-Beau quedava situat al límit de la línia que marcava la zona d'ocupació nazi. A l'altra banda del riu Cher començava el territori en mans del règim titella de Vichy. Josep Tarradellas va deixar, per tant, els seus pares en zona ocupada, i va marxar a Saint Raphaël amb la seva esposa Antònia i la seva filla Montserrat. Des d'allà va poder viatjar a Tolosa, Nimes, Montpeller i Perpinyà per contactar amb la resta de dirigents exiliats que romanien a França. I, sobretot, a Marsella, per encarregar-se de l'embarcament dels que partien a Amèrica.

L'aleshores secretari general d'ERC va ser detingut el desembre del 1940. L'agost del 1941, de nou, va passar un mes a la presó amb risc d'extradició a l'Espanya de Franco, per seguir el mateix destí de Lluís Companys, que fou detingut a la Bretanya, lliurat al franquisme i afusellat al castell de Montjuïc l'octubre del 1940. Davant d'aquesta situació, i tement per la vida dels seus pares, va demanar al pare que destruís tota la documentació que li havia dut a Clos Mosny.

Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Trasllat de l'Arxiu cap a Poblet. Imatge: Arxiu MTM

Salvador Tarradellas, de manera excepcional, va desoïr la voluntat del fill. Va guardar la voluminosa documentació en sacs i va introduir-los en bidons de benzina. A continuació va cavar un gran forat al bosc dels darreres de la propietat i hi va colgar els bidons. D'aquesta manera, cap de les vegades que la policia alemanya va passar per la finca no va poder-hi trobar documents sospitosos.

La documentació de la Generalitat de Catalunya, ERC i Josep Tarradellas va dormir tres hiverns sota terra. El 25 d'agost de 1944 els aliats van alliberar París. Tarradellas va retornar a França en començar la tardor després d'haver-se refugiat durant dos anys a Lausana, a Suïssa. A finals de desembre, Salvador, abans que el seu fill anés a Clos Mosny per retrobar-se amb ells després d'anys sense veure's, va desenterrar els bidons del bosc. Ho va fer aleshores preveient que si deixava passar el temps, el pes de la neu d'un nou hivern potser li dificultaria la feina fins començat l'any 1945.

La documentació arxivística desenterrada per Salvador Tarradellas ja no es va moure de Clos Mosny. Josep Tarradellas va instal·lar-la en uns grans arxivadors, va engruixir-la amb els materials aplegats els darrers cinc anys i va ampliar-la amb la correspondència generada com a secretari general d'ERC. El 7 d'agost de 1954 Tarradellas va ser elegit president de la Generalitat a l'exili en relleu de Josep Irla. Un parell d'anys després va deixar París per establir-se, de manera definitiva, a Saint-Martin-le-Beau. De l'estiu del 1954 en endavant, els arxivadors de Clos Mosny van créixer de manera progressiva i desmesurada amb els milers de cartes i documents generats i rebuts per la presidència. D'entrada, amb una part del fons de la presidència Irla, que la hi va traspasar. Però, sobretot, ho va fer pels contactes incessants amb els exiliats d'altres punts d'Europa, d'Àfrica i, especialment, d'Amèrica. És en aquesta llarga etapa, fins l'estiu del 1977, que es genera el gruix de la documentació que avui conforma l'Arxiu de Poblet. En aquesta fase, el secretari particular del president, Lluís Gausachs, té un paper determinant en la confecció de la correspondència de la Generalitat de Catalunya a l'exili.

De Tours a Poblet

L'any 1973, el president Josep Tarradellas va optar per vendre la finca de Clos Mosny, sobre la qual havia fet recaure cinc hipoteques. La família vinícola Taittinger, que la va comprar, li va permetre seguir-hi vivint com a llogater. Tarradellas va actuar així per no veure's obligat a vendre el valuós arxiu de la Generalitat a una fundació promoguda per Jordi Pujol. La seva decisió pretenia que la venda no el lligués políticament i, a la vegada, que l'exili no l'acusés d'haver venut una documentació que, excepte l'estrictament personal i professional, pertanyia a la institució.

En retornar a Catalunya a les darreries d'octubre del 1977, Clos Mosny va quedar de manera definitiva a les mans dels Taittinger, i la família Tarradellas va traslladar l'arxiu a un magatzem de Tours. Després d'encapçalar el govern d'unitat durant dos anys i mig, el 23 de març de 1980 es va dur a terme l'acte simbòlic del dipòsit i l'acceptació del fons documental del president al monestir de Poblet.

Josep Tarradellas va fer-ne dipositària la comunitat cistercenca per lligar la continuïtat simbòlica de la Generalitat amb la Corona d'Aragó, atès que Poblet acull nombroses tombes reials i de presidents de la Generalitat medieval. Però també per allunyar l'arxiu de Barcelona. Considerava que per desplaçar-se a la Conca de Barberà calia tenir un motiu i, en canvi, l'accés a la capital catalana el farien tota mena de desvagats encuriosits, en comptes d'estudiosos amb ànim de conèixer bé el fons documental.

En començar l'agost del 1981, un tràiler va arribar a Poblet procedent de Tours amb els centenars de caixes de llibres i arxius. El 31 de desembre es va fer la donació efectiva de l'arxiu, que el president i la seva esposa, Antònia Macià, van decidir que es diria Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, en record de la seva filla. L'òrgan de govern que vetlla per l'arxiu és un patronat integrat per vint-i-tres membres. Onze representants de la família nomenats en l'actualitat pel fill del president, Josep Tarradellas i Macià, i onze per la comunitat

monàstica, designats pel pare abat, a més d'aquest darrer. En un principi, el fons de Tours va traslladar-se a les torres de les Armes i de Sant Esteve, que flanquegen el pas de ronda de la muralla de llevant del monestir de Poblet.

La documentació es va cedir al monestir, en dipòsit, mentre visqués el matrimoni Tarradellas, i a la seva mort la comunitat monàstica en va passar a ser la propietària. Josep Tarradellas va morir l'any 1988 i la seva esposa el 2001. El desembre del 1993 l'arxiu es va traslladar al primer i el segon pis del Palau de l'Abat, a l'angle sud-oest de les muralles del monestir, en un edifici que la Generalitat de Catalunya va adaptar a finals dels anys vuitanta amb aquesta finalitat.

L'Abat Maur Esteva i el president Tarradellas a la sala del Covar del Monestir de Poblet, el 10 de febrer de 1978 [Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià]

El viatge del cor del presidenta Macià

L'exposició explica el viatge del cor del president Macià i de la caixa que contenia l'urna que va custodiar l'òrgan i que es pot veure a la mostra. Després de la mort del president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, el Nadal de 1933, el seu cercle proper va decidir extreure-li el cor per preservar-lo en una urna amb formol i galvanitzar-lo. Sembla que la idea va sorgir del seu estret col·laborador, el poeta Ventura Gassol. L'aleshores conseller de Cultura es devia haver inspirat en el cas del compositor Frédéric Chopin i en la tradició dels monarques de la Casa dels Habsburg, els cors dels quals, en morir, quedaven dipositats a la cripta corresponent de l'església dels Agustins de Viena, on encara es poden visitar.

El procés de galvanització del cor de Macià, però, no es va arribar a completar mai, i l'òrgan va quedar en una caixa forta del Palau de la Generalitat. Quan el govern de Lluís Companys va haver de marxar a l'exili al febrer de 1939, sembla que en primer terme se'n va ocupar Antoni Maria Sbert, conseller de Sanitat i Assistència Social, íntim amic de Josep Tarradellas. I va ser precisament aquest darrer qui va decidir que el cor fes el mateix camí que els arxius, i que fos dipositat a Saint-Martin-le-Beau. Passada la Segona Guerra Mundial, Tarradellas va deixar l'urna en una caixa de seguretat de l'entitat Société Générale de Tours.

A mitjan d'agost de 1965, mentre Josep Maria Bricall visitava Josep Tarradellas, el director de la sucursal va notificar al president de la Generalitat a l'exili que de la caixa de seguretat en sortia un líquid estrany. L'urna estava perforada. Conscient de la situació, Tarradellas va endur-se el cor i el va custodiar a casa seva. Després del retorn del president a Catalunya, el 9 de febrer de 1979 es va fer un acte de lliurament de l'òrgan a Maria Macià, filla del primer president de la Generalitat republicana, i després d'un ofici religiós va ser dipositat al panteó on ja reposaven les despulles de Francesc Macià.

Imatge de la capsa que contenia l'urna que va custodiar el cor del president Macià i que es pot veure a la mostra. [Enrique Domínguez / Diputació de Barcelona]

La Diputació de Barcelona amb els ODS

Aquesta acció de la Diputació de Barcelona respon a l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible número 16 "Pau, justícia i institucions sòlides". Els 17 ODS van ser proclamats per l'Assemblea General de Nacions Unides el 25 de setembre de 2015 i formen part de l'Agenda global per a 2030. La Diputació de Barcelona n'assumeix el compliment i desplega la seva acció de suport als governs locals de la província d'acord amb aquests ODS.

Més informació

Servei de Premsa, Publicitat i Xarxes Socials
Diputació de Barcelona
Bea Sanchís
Tel. 696 95 92 50
sanchismm@diba.cat

